

DĖL TERMINŲ *STANDARTIZACIJA*, *NORMINIMAS* IR *KODIFIKACIJA* SANTYKIO DABARTINĖJE NORMINAMOJOJE KALBOTYROJE

Santrauka

Straipsnyje, atsižvelgiant į teorinius ir praktinius norminamosios kalbotyros poreikius, nagrinėjami terminai *standartizacija*, *norminimas* ir *kodifikacija*, taip pat lietuvių kalboje vartojami jų formos variantai bei sinonimai (*standartizavimas*, *normalizacija*, *kodifikavimas* ir kt.). Šiais terminais žymimų sąvokų samprata šiuolaikinės lietuvių ir užsienio kalbotyros darbuose įvairuoja, nėra iki galo nusistovėję ir patys terminai, jų santykiai. Todėl šios terminų mikrosistemos tvarkybos problema keliama ne vienoje pastarojo meto lietuvių kalbininkų publikacijoje. Tačiau visapusiškos diskusijos galimybes menkina tai, kad kartais remiamasi tik pavieniais šaltiniais, o šie savaime riboja su tų terminų vartoseną susijusį problemų lauką. Tad ir išvados ne visada pasižymi moksliniu tikslumu ir objektyvumu.

Nagrinėjami terminai nusako įvairius bendrinės kalbos reguliavimo(si) aspektus, susijusius tiek su bendrinės kalbos, kaip vienos iš nacionalinės kalbos atmainų, išore (t. y. bendrinės kalbos atskyrimu nuo kitų atmainų), tiek su jos vidumi (t. y. su bendrinės kalbos normų kristalizavimusi ir tvarkyba). Straipsnyje į šių terminų sisteminimo problematiką žvelgiama sinchroniškai. Keliamas tikslas teoriškai apibrėžti bendrinės kalbos norminamajam procesui apibūdinti reikalingų sąvokų ir jas įvardijančių terminų mikrosistemą.

Šiam tikslui įgyvendinti keliami tokie uždaviniai:

- 1) apibūdinti pagrindines norminamojo proceso sudedamųjų dalių (etapų) sąvokas;
- 2) aptarti terminus *standartizacija*, *norminimas* ir *kodifikacija*, taip pat jų variantus ir sinonimus;
- 3) atskleisti kalbos reguliavimą(si) įvardijančių terminų tarpusavio ryšius ir pateikti galimos jų mikrosistemos apmatų.

Remiantis lietuviškais ir anglakalbiais, taip pat latvišku kalbotyros šaltiniu (*Aiškinamuoju kalbotyros terminų žodynu*), straipsnyje sudarytas bendrinės kalbos reguliavimą(si) įvardijančių terminų inventorių: *standartizacija* (*standartėjimas*), *standartizavimas*; *norminimas*, *normalizacija* (*normėjimas*) ir *kodifikacija*, *kodifikavimas*.

Pagal bendrinės atmainos reguliavimo(si) pobūdį atskirta savaiminė jos raida ir sąmoninga tvarkyba. Antra skirtis daroma pagal šių procesų mikro- ir makro- lygmenis: vienu atveju apimama pati bendrinės kalbos atmaina, kitu – konkrečios jos normos.

Ištyrus nagrinėjamų terminų tarpusavio ryšius, paaiškėjo, kad dalis terminų dubliuoja vieni kitus, yra ne visai tapačios reikšmės sinonimai arba santykiauja kaip žymimų reiškinių dalis ir visuma.

Pažymėtina, kad kitaip nei anglų kalboje, kurios terminija daro nemažą poveikį kitų kalbų terminijai, lietuvių kalboje yra galimybė atskiromis žodžių darybos priemonėmis (nagrinėjamų terminų atveju – priesagomis *-acija* ir *-avimas*) reikšti savaiminio ir aktyvaus veiksmo skirtumą. Tačiau šis skirtumas yra tik polinkis, o ne griežtas dėsningumas, todėl vartosenoje neretai abiem atvejais, kaip ir anglų kalboje, vartojami priesagos *-acija* dariniai. Svarstant, kaip norminamosios kalbotyros terminų mikrosistemą padaryti aiškesnę ir kompaktiškesnę, galima pasiūlyti tokias jos gaires lietuvių kalbotyros terminijoje:

1. *Standartizacija* – savaiminis bendrinės kalbos kaip atmainos kūrimasis ir saviraida.

Standartizavimas – sąmoningas bendrinės kalbos atmainos parinkimas ir apibendrintas jos tvarkybos procesas.

2. *Normalizacija* – savaiminis bendrinės kalbos normų kristalizacijos procesas.

Norminimas – sąmoninga bendrinės kalbos normų tvarkyba: vartosenos tyrimas, normų atranka ir vertinimas, įteisinimas raštu ir jų sklaida.

3. *Kodifikavimas* – vienas iš norminamojo proceso etapų: bendrinės kalbos normų atranka ir įteisinimas raštu.

Kodifikacija – šio proceso rezultatas: įteisintų bendrinės kalbos normų bei taisyklių visuma.

Lietuviškojoje kalbotyros literatūroje ir moksliniuose tekstuose tokių vartojimo polinkių yra, tačiau juos reikėtų išsamiau ištirti ir tada galutinai išdiskutuoti dabartiniam bendrinės lietuvių kalbos raidos etapui priimtina šios srities terminų mikrosistemą.

ESMINIAI ŽODŽIAI: bendrinė kalba, kalbos tvarkyba, kalbos standartizacija, norminimas, kodifikacija, terminija.

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rita.miliunaite@lki.lt